

Explaining the role of economic ethics in Islamic banking

Hossein Gholami^{1*}

1. M. A. of Accounting, Faculty of Administrative Sciences and Economics, ValieAsr University, Rafsanjan, Iran

Abstract

The purpose of this study is to explain the role of economic ethics in Islamic banking. This study also deals with the flourishing of the economy in Islamic societies with the aim of solving the problems of economic enterprises with an Islamic perspective, reviving Islamic ethics in businesses and distributing wealth fairly from the perspective of economic ethics. In this research, an attempt has been made to address the issue of how economic ethics can be used to provide solutions to problems in Islamic societies. The research is descriptive exploratory and in terms of results, this research is applied, so that the results of this research can enrich the literature related to Islamic banking.

Keywords: Economic ethics, Islamic banking, Islamic economics.

* Corresponding author: Hossein Gholami, mrhosseingholami94@gmail.com

تبیین نقش اخلاق اقتصادی در بانکداری اسلامی

حسین غلامی* | دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حسابداری، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه ولی عصر، رفسنجان، ایران

چکیده

هدف این پژوهش تبیین نقش اخلاق اقتصادی در بانکداری اسلامی است. این پژوهش همچنین به شکوفایی اقتصاد در جوامع اسلامی با هدف حل مشکلات بنگاه‌های اقتصادی با نگاه اسلامی، احیای اخلاق اسلامی در کسب و کارها و توزیع ثروت به صورت عادلانه از دید اخلاق اقتصادی می‌پردازد. در این پژوهش سعی شده، به این موضوع پرداخته شود که چگونه می‌توان از اخلاق اقتصادی جهت ارائه راه حلی برای مسائل موجود در جوامع اسلامی، بهره‌برداری نمود. پژوهش انجام شده، توصیفی اکتشافی بوده و از نظر نتیجه، پژوهش مزبور کاربردی است، به طوری که نتایج این پژوهش، می‌تواند باعث غنی کردن ادبیات مربوط به بانکداری اسلامی گردد.

واژگان کلیدی: اخلاق اقتصادی، بانکداری اسلامی، اقتصاد اسلامی.

۱. مقدمه

یکی از ملزومات اولیه و پیش نیازهای اصلی برای قرار گرفتن در مسیر توسعه، تأمین و تخصیص سرمایه و منابع مالی به شکل مطلوب است که در این میان نقش و جایگاه بانک‌ها و موسسات مالی اهمیت می‌یابد که به نوعی در تجهیز، تأمین و گردآوری سرمایه و منابع مالی از یکطرف و از طرف دیگر در تخصیص و توزیع مطلوب آن موثرند. در این راستا بانک‌ها نقش بسیار حساس و مهمی را در اقتصاد کشور ما برعهده دارند. در واقع بانک‌ها از جمله قدیمی‌ترین، فعال‌ترین و گسترده‌ترین واسطه‌های مالی هستند که نقش غیر قابل انکاری در جمع‌آوری و توزیع مطلوب منابع مالی برعهده دارند. نیازهای متفاوت جوامع پیشرفته و در حال پیشرفت و همچنین مداخلات دولت‌ها در بازار پول برای تحقق اهداف مختلف از جمله اهداف توسعه‌ای باعث شده است تا بانک‌ها در طول زمان دچار تحول شده و در چارچوب‌های مختلفی ساماندهی گردند که از جمله این تقسیم‌بندی‌ها می‌توان به بانک‌های توسعه‌ای، تجاری، تخصصی اشاره نمود که هر کدام از آنها بنا بر اقتضائات جوامع مختلف به صورت دولتی و خصوصی ایجاد و توسعه یافته‌اند. همچنین سود از جمله اطلاعات با اهمیت در تصمیمات اقتصادی بشمار می‌رود (سیدنورانی و همکاران، ۱۳۹۱). از طرفی در عصر حاضر، عرصه اقتصاد، عرصه پرقابته است؛ تا جایی که برخی برای ربودن گوی سبقت حاضرند حریم اخلاق را بشکنند و به هر قیمتی هم که شده سود لازم را به دست آورند. رقابت افراد، شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی در تولید، توزیع و مصرف است. متأسفانه در برخی از موارد شاهد سقوط اخلاق در این رقابت‌ها هستیم و شاهد عدم اتقان در کار، کم‌فروشی، رباخواری، احتکار، اسراف، تبذیر، حرص و حب به دنیا می‌باشیم (مجلسی، ۱۳۹۸).

با توجه به تفاوت‌های بنیادین در اصول، رویه کاری و محصولات بانک‌های اسلامی با بانک‌های متعارف، لزوم ارائه خدمات آموزشی مستمر به گروه‌های مرتبط با این حوزه مانند مدیران و کارکنان بانک‌ها و نیز مشتریان، امری ضروری است. از سوی دیگر با وجود فراگیر شدن خدمات بانکداری اسلامی در کشورهای مختلف، میزان اطلاع و درک مشتریان و نیز کارکنان از ماهیت فعالیت‌های بانکداری اسلامی در به کارگیری صحیح معاملات منطبق با شریعت، تأثیر عمده‌ای خواهد داشت (میرهاشمی و پهلوان، ۱۳۹۹). چنانچه هدف سازمان اجتماعی در اسلام، تأمین نیازهای اساسی بشر، ارتقای کم و همیاری دو جانبه است. از این رو ایجاد بنگاه‌ها و مهارت‌های تخصصی در جهت گسترش عدالت در تمام روابط انسانی به ویژه در توزیع ثروت و درآمد یک واج کفایی است. عملکرد بانک‌های اسلامی بایستی در وهله اول با توجه به کمک آن‌ها در ایجاد این نظم اجتماعی ارزیابی شود. بانکداری اسلامی در ایران در راستای کمک به چنین جامعه آرمانی شکل گرفت. دولت‌ها نیز در طول سه دهه با برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های گوناگون از جمله سیاست‌های پولی و وام‌های تکلیفی و یارانه‌ای به دنبال تحقق این اهداف بودند. بنابراین تسهیلات به عنوان مهم‌ترین ستاده بانک‌ها، تبلور این سیاست‌ها است و در نتیجه اگر چه در بانکداری متعارف حداکثر کردن آن هدف جایگزین مناسبی برای سود است، اما در بانکداری اسلامی با توجه به ملاحظات پیش گفته، چنین نیست (گیلک و همکاران، ۱۳۹۳). البته اخلاق اقتصادی به آن دسته از ارزش‌ها و باورهای اخلاقی اطلاق می‌شود که آثاری اقتصادی در پی خود به وجود می‌آورند.

با تأملی در بطن مباحث اقتصادی می‌توان به این نکته پی برد که اقتصاد تنها علم هست‌ها و نیست‌ها نیست بلکه علمی است که به شدت با مباحث ارزشی و اخلاقی جوامع انسانی نیز در ارتباط می‌باشد. آنگونه که از لحاظ تاریخی ملاحظه می‌شود، اخلاق و اقتصاد همواره دو مقوله در هم تنیده بوده و در تاریخ علم اقتصاد، در دوره‌هایی به صورت پررنگ

و در دوره‌هایی به صورت کمرنگ، مورد توجه بوده است. علاوه بر این، رفتارهای اقتصادی گرچه تابع نظام علی و معلولی می‌باشند اما، این رفتارها متأثر از اراده و اختیار عوامل انسانی هستند که عامل تصمیم‌گیری بین گزینه‌ها و انتخاب‌های اقتصادی موید این مطلب می‌باشد. تصمیم و انتخاب انسان در عرصه‌های اقتصادی از ارزش‌ها و باورها و سلیق او نشأت می‌گیرد. به نحوی که پایه‌ای‌ترین اصول اقتصاد سرمایه‌داری که همان حداکثرسازی سود و مطلوبیت و نفع شخصی می‌باشند از نوع امور ارزشی پدید آمده‌اند (عیوضلو و قلیچ، ۱۳۹۴).

بانک‌های اخلاق مدار می‌توانند با رقابت منصفانه و اخلاقی که در آن، اخلاق نقش محوری در جلوگیری از انتخاب روش‌های غیرمعارف در رقابت بین بانکی ایفا می‌نمایند؛ ضمن انجام رقابتی سالم، به گسترش و توسعه اصول اخلاقی در نظام بانکی بپردازند و از تبعات مثبت آن به نفع اقتصاد ملی نیز بهره‌مند گردند (طالبی و کیانی، ۱۳۹۰). هر نظامی که در یک جامعه ایجاد می‌شود بایستی با ارزش‌ها و اخلاق حاکم بر آن جامعه تطابق داشته باشد. در اقتصاد اسلامی اصول اخلاقی از معارف و تعالیم اسلامی نشأت می‌گیرد و تعالیم اسلامی رفتار معینی را از کارگزار اقتصادی طلب می‌کند. لذا بانکداری اسلامی نمی‌تواند از حداقل ارزش‌ها و سنت‌های دینی فاصله بگیرد. اما با پذیرش این نکته که رفتارها متأثر از ارزش‌ها اعتقادات و آداب و رسوم است دستیابی به الگوی معین برای همه جوامع و در همه زمان‌ها ممکن نیست (عبدلی و همکاران، ۱۳۹۶). این اثرگذاری ملموس و مشهود رعایت اصول اخلاقی در متغیرهای حقیقی اقتصاد و تجارت، روشنگر این حقیقت برای متفکرین اقتصاددان بود که اقتصاد یک علم اجتماعی است و مباحث نظری تعادل، عقلانیت، اخلاق و اصول انتخاب عمومی، به صورت تنگاتنگی در هم تنیده شده و بر یکدیگر اثرگذاری متقابل دارند (هاسمن، ۱۹۹۲).

مطالعه حاضر در راستای تبیین نقش اخلاق اقتصادی در بانکداری اسلامی است که ابتدا در بخش اول بعد از ارائه مقدمه، بحث اخلاق شاخصه پیشرفت سازمان‌ها بیان می‌شود. در بخش دوم جایگاه اخلاق اسلامی در اقتصاد ارائه خواهد شد. در بخش آخر اهمیت بانکداری اسلامی در اقتصاد، علت عدم رشد بانکداری اسلامی در کشورهای غیرمسلمان و جایگاه بانکداری اخلاقی در جامعه مورد بررسی قرار گرفته و سرانجام جمع‌بندی و نتیجه‌گیری مقاله ارائه می‌گردد.

۲. اهمیت و ضرورت پژوهش

اخلاق از مهم‌ترین مولفه‌ها در حوزه کسب و کار به ویژه جوامع اسلامی است. اخلاق اسلامی خو گرفته از معارف اسلامی است و رعایت اخلاق در زمینه شغلی، سبب صداقت و شفافیت در یک جامعه اسلامی است. کاربردی کردن اخلاق در اقتصاد سبب می‌شود ارزش‌های دینی با قواعد اقتصادی کلان جامعه ترکیب شود، که این موضوع سبب شده است مولفه‌هایی هم چون اوراق قرضه و رباخواری در جوامع اسلامی استفاده نگردد. هر چند این مولفه‌ها در دنیای واقعی کاربرد خاص خود را دارند. در این پژوهش به تبیین اخلاق اقتصادی با توجه به کاربرد آن در بانکداری جوامع اسلامی پرداخته‌ایم. البته پژوهشی در این زمینه تا کنون به صورت جامع و کامل انجام نشده است، به همین دلیل درصدد آن بودیم که نتیجه پژوهش انجام شده در زمینه بانکداری اسلامی و اخلاق اسلامی، کاربردی و مورد استفاده قرار بگیرد.

۳. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش صورت گرفته از نظر فرآیند اجرا (نوع داده) کیفی بوده است. پژوهش کیفی شامل گردآوری یا خلق اطلاعات و تشریح پدیده‌ها است؛ به عبارت دیگر پژوهش توصیفی در پی توصیف واقعی ویژگی‌های یک پدیده است. پژوهش کیفی ماهیت انتزاعی دارند و در این نوع پژوهش پژوهشگر لزوماً به دنبال آزمون فرضیه نیست. بلکه، به تشریح وقایع و آن‌چه که در جریان است و واقعیت دارد، می‌پردازد. پژوهش مزبور توصیفی نوع اکتشافی است. پژوهش اکتشافی، در خصوص شناسایی و تشریح پدیده‌هایی به کار می‌رود که پیش از این اطلاعاتی درباره آن در دسترس نبوده است و پژوهش‌های کمتری در مورد آن پدیده‌ها صورت گرفته است. این نوع پژوهش به صورت کیفی انجام شده و به ارائه یک نظریه جدید یا بسط مفاهیم در متون آن رشته ختم می‌شود. لذا در پژوهش حاضر در اولین قدم، مبحث مربوط به اخلاق و جایگاه اخلاق اسلامی در اقتصاد مورد بررسی قرار می‌دهیم و در دومین قدم، عوامل شکوفایی اقتصاد در جوامع اسلامی از نگاه اخلاق، اهمیت بانکداری اسلامی در اقتصاد و جایگاه بانکداری اخلاقی در جامعه توضیح می‌پردازیم و در آخرین قدم نتایج پژوهش همراه با پیشنهادات کاربردی ارائه می‌شود.

۴. مبانی نظری پژوهش

۴.۱. اخلاق شاخصه پیشرفت سازمان‌ها

اخلاق یعنی بهبود روابط انسان با خدا، خود و دیگران. همه بخش‌های اخلاق باید در نهایت به یک هدف ختم شوند و آن هدف، قرب الهی است. پس اخلاق، بر اساس روابط انسان عبارت است از: اخلاق بندگی، اخلاق فردی و اخلاق اجتماعی (مصباح، ۱۳۸۲). از طرفی علم اخلاق، علمی است که در آن از تهذیب نفس و چگونگی رابطه افراد خانواده با یکدیگر و با جامعه بحث می‌شود و ملکات خوب و بد را به ما می‌شناساند (خلیلی، ۱۳۹۲). اخلاق مجموعه معیارهایی است که بر عرصه‌های زندگی و اعمال افراد جامعه حاکم است (سازمان بورس اوراق بهادار، ۱۳۸۷). اخلاق از جمله مهم‌ترین شاخص‌ها در پیشبرد اهداف، در هر نهاد و سازمان است. وجود قواعد و قوانین، هر چند پایه شکل‌گیری هر نهاد و سازمانی است اما وجود آنها به تنهایی برای تداوم کافی نیست و این وجود اخلاق است که همانند چرخ دنده این قواعد و قوانین را در هم می‌تند. بانک نیز به عنوان یک نهاد، از این قاعده مستثنی نیست و وجود اخلاق از مهم‌ترین شاخص‌های پیشرفت و تداوم آن می‌باشد. اول اخلاقی عمل کردن بانک مهم است ثانیاً تا زمانی که دانسته نشود این عملکرد اخلاقی به چه معناست و چه معیارهایی دارد امکان شاخص‌سازی و در نتیجه امکان اصلاح بانک بر اساس این شاخص وجود ندارد. هم چنین اخلاق در بانکداری اسلامی تسهیل‌کننده روابط بین بانک و مشتری و جامعه پیرامون خود است و هزینه معاملاتی عملیات بانک را کاهش می‌دهد (واحدی و همکاران، ۱۳۹۹).

تئوری اقتصاد اسلامی تأکید زیادی بر مباحث اخلاقی دارد. بسیاری از ممنوعیت‌های مطرح شده در بانکداری اسلامی مانند تحریم ربا علاوه بر جنبه حقوقی، جنبه اخلاقی نیز دارد. از سوی دیگر برخی از الزامات اخلاقی افراد مانند کمک‌های خیرخواهانه و داوطلبانه نیز مورد تأکید تئوری اقتصاد اسلامی می‌باشد. علاوه بر این رعایت عدالت مساوات انصاف توجه کردن به نیازهای دیگران و دوری از خودپرستی از نکات کلیدی اقتصاد اسلامی می‌باشد (عبدلی و همکاران، ۱۳۹۶). از دیدگاه شهید صدر، ساختمان عمومی اقتصاد اسلامی از سه اصل تشکیل یافته است: ۱) اصل مالکیت مختلط (خصوصی،

عمومی و دولتی) و اسلام برای هر یک از این اشکال سه گانه مالکیت، میدان عمل خاصی اختصاص داده است، (۲) اصل آزادی اقتصادی در کادر محدود؛ یعنی در چارچوب ارزش‌های معنوی و اخلاقی و (۳) اصل عدالت اجتماعی یعنی نظام توزیع ثروت در جامعه اسلامی (صدر، ۱۳۵۰).

۲،۴. جایگاه اخلاق اسلامی در اقتصاد

بسیاری از اقتصاددانان برجسته اسلام از قبیل چاپرا و عمر (۲۰۰۹)، صدیقی (۱۳۷۵) و لله‌گانی و همکاران (۱۳۹۹) بیان می‌کنند که بانکداری اسلامی مجموعه‌ای از نظام اقتصادی اسلامی است که هدفش توازن منابع در سطح جامعه و برقراری عدالت است که فعالیت‌های خود را تحت پیروی از اصول شریعت انجام می‌دهند. تبیین اصول اخلاقی، اول نیازمند تعیین هدف نهایی مطلوب، ثانیاً نیازمند شناخت انسان برای مطلوب نهایی است. برای دستیابی به نظام اخلاقی قابل قبول و تعیین مطلوب نهایی انسان، می‌بایست ابتدا به اصولی از مباحث انسان‌شناسی که در تعیین هدف نهایی و نحوه ارزیابی افعال انسان نقش دارند پرداخته شود.

از جمله اصول لازم جهت تعیین نظام اخلاقی مورد قبول عبارت‌اند از:

- اصالت نفس و روح انسان
- قابلیت تکامل نفس و کمال اخلاقی انسان
- اختیار و انتخاب آگاهانه نفس و نقش آن در تکامل اخلاقی انسان
- حب ذات ریشه‌ی گرایش‌های انسان
- گرایش به سمت کمال بی‌نهایت
- مراتب نفس و کمال آن
- نقش توجه نفس به مراتب و شئون خود در پیجویی کمال آن
- تزاحم و لزوم انتخاب
- توجه استقلالی و تبعی به مراتب نفس و صعودی و نزولی آن و
- تناسب نیت با شکل کار (مصباح، ۱۳۸۲).

مفهوم اخلاق اسلامی از طریق بدیهیات بنیادی در قرآن و احادیث مشخص شده است؛ به عنوان مثال، اخلاق اسلامی را می‌توان از به جا آوردن نماز روزانه اسلامی، ستون دوم اسلام که نیاز به پاکسازی جسمی و روحی دارد، دریافت. به عبارت دیگر، هر مسلمان خودش را قبل از گفتگو با خالق خود تمیز و آماده می‌کند (آرحام، ۲۰۱۳).

سیستم سرمایه‌گذاری اسلامی پرداخت یا دریافت هر گونه نرخ بازده ثابت و یا از پیش تعیین شده را ممنوع می‌داند. زیرا شرع و قانون، ساختن پول از پول را غیر مجاز می‌داند. ثروت از طریق سرمایه‌گذاری روی دارایی‌ها قابل افزایش است. پس اصل دوم بانکداری اسلامی تسهیم بهره و ضرر است؛ این اصل، مکمل اصل اول می‌باشد (لوییز و همکاران، ۲۰۱۲). بانک‌ها در کنار وظایف اصلی خود مانند: تخصیص منابع به فعالیت‌های اقتصادی، اجرای سیاست‌های پولی، ارزی و طراحی و اجرای نظام پرداخت‌ها در اقتصاد که در جهت حفظ ثبات اقتصادی و اجتماعی است؛ در مواردی همچون تحقق توزیع عادلانه درآمد، کاهش فقر و شکاف طبقاتی، قانون‌گذاری و فعالیت‌های بنگاه‌های اقتصادی در بخش مالی و واقعی اقتصاد نیز نقش حائز اهمیتی دارند. در واقع قدرت و توان نظام بانکی در اثرگذاری بر مباحثی همچون توزیع عادلانه درآمد و

کاهش سطح فقر و محرومیت در جامعه، جایگاه ویژه‌ای برای این نظام ایجاد می‌نماید که می‌توان آن را در چارچوب بانکداری اخلاقی تعریف نمود (طالبی، ۱۳۹۰). لذا، در جوامع اسلامی تحقق ثبات و عدالت اقتصادی و کاهش فقر نمونه بارزی از جایگاه اخلاق در اقتصاد می‌توان برشمرد.

۳،۴. عوامل شکوفایی اقتصاد در جوامع اسلامی از نگاه اخلاق

از جمله عواملی که سبب شکوفایی اقتصاد در جوامع اسلامی از نگاه اخلاق می‌شوند می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- حل مشکلات بنگاه‌های اقتصادی با نگاه اسلامی
- احیای اخلاق اسلامی در کسب و کارها
- توزیع ثروت به صورت عادلانه از دید اخلاق اقتصادی

۱،۳،۴. حل مشکلات بنگاه‌های اقتصادی با نگاه اسلامی

صنعت بانکداری کشور ما نیز علاوه بر مشکلات به وجود آمده از بحران‌های مالی جهانی، گریبان‌گیر مشکلات زیادی است. در این نوع بانکداری به علت وثیقه محور بودن پرداخت تسهیلات، رویکرد حبس سرمایه‌های جامعه در ملک مسکونی و خروج پول از چرخه تولید حاکم است. همچنین به علت تعیین نرخ ثابت برای تسهیلات و ترس از ایجاد مطالبات، تمایل به ورود پول به بازارهای واسطه‌ای بازرگانی و خدمات وجود داشته و ورود پول به چرخه تولید را برای شبکه مناسب نمی‌داند (الله‌گانی و همکاران، ۱۳۹۹). از طرفی سیستم بانکی یکی از با اهمیت‌ترین بخش‌های اقتصادی کشور می‌باشد که بیشترین ارتباط را با بخش کلان اقتصادی کشور دارد و در نتیجه هرگونه نوسان و بی‌ثباتی در آن می‌تواند بر اقتصاد کلان کشور اثرگذار باشد (حیدری و احمدیان، ۱۳۹۱).

برای انتخاب و حتی ابداع راهبرد توسعه اقتصادی باید به ارزش‌های دینی و ملی جامعه خودمان رجوع کرده و راهبردی را انتخاب کنیم که با این ارزش‌ها بیشترین تناسب را داشته باشد و در فقدان راهبردی با این ویژگی، به فکر ابداع روش جدیدی باشیم که غیرقابل دسترس نیست. در بررسی تناسب قرض‌الحسنه و راهبردهای توسعه اقتصادی نیز عنایت ویژه به این مهم، نباید مورد غفلت قرار گیرد، چرا که با بی‌توجهی به این امر نه تنها از قرض‌الحسنه نمی‌توان به عنوان ابزاری مکمل در راستای توسعه اقتصادی بهره‌مند شد، بلکه ممکن است ضمن خنثی نمودن آثار یکدیگر، زیان‌های جبران‌ناپذیری را به دنبال داشته باشد (عبادی و جعفری، ۱۳۹۹). از این رو بود که برخی از اقتصاددانان تصریح نمودند که تقریباً در تمامی تحلیل‌های اقتصادی، توجه به اصول و ارزش‌های اخلاقی وجود دارد (مکفرسون، ۱۹۸۴).

حل مشکلات بنگاه‌های اقتصادی با نگاه اسلامی به صورت زیر تبیین می‌شود:

۱،۳،۴. ارائه تسهیلات مالی به صورت قرض‌الحسنه

بانک‌ها از جمله قدیمی‌ترین، فعال‌ترین و گسترده‌ترین واسطه‌های مالی هستند که نقش غیرقابل انکاری در جمع‌آوری و توزیع مطلوب منابع مالی بر عهده دارند (کمرئی، ۱۳۹۶). از طرفی مکتب اقتصادی اسلام با تحریم ربا، قرض‌الحسنه را به عنوان بهترین شیوه جایگزین برای ربا جهت استفاده برای متقاضیانی که توانایی بازپرداخت سود را ندارند در نظر گرفته است که ثروتمندان با در نظر گرفتن پاداش معنوی قرض‌الحسنه داوطلبانه اقدام به انجام آن می‌کنند. در این شیوه امکان در اختیار قرار گرفتن امکانات مالی برای استفاده کنندگان از قرض‌الحسنه که عمدتاً گروه‌های کم درآمد جامعه را تشکیل می‌دهند فراهم می‌گردد. بنابراین با رواج آن و گسترش اجزاء آن عمال نابرابری‌های زیاد درآمدی از بین می‌رود. از این

رو می‌توان گفت نظام اقتصادی اسلامی، قرض‌الحسنه را به عنوان یکی از شیوه‌ها و ابزارهای مؤثر برای کاهش نابرابری توزیع درآمد در نظر گرفته است که با برقراری جریان پول از طبقات ثروتمند به سمت طبقات کم درآمد و ایجاد زمینه تغییر الگوی تولید، افزایش اشتغال و تأمین نیازهای ضروری طبقات مزبور می‌تواند در جهت تثبیت درآمد‌ها بین نیازمندان و عدم تمرکز ثروت نقش فعالی داشته باشد (هادوی نیا و عرب بافرانی، ۱۳۹۵). اعطای قرض‌الحسنه به نیازهای اساسی، موجب تخصیص منابع به کالاهای ضروری و افزایش مصرف این کالاها می‌شود که با توجه به پدیده مطلوبیت نهایی نزولی، خود موجب افزایش رفاه جامعه می‌شود. این نوع قرض‌الحسنه، موجب کاهش فاصله طبقاتی و بهبود معیشت دهک‌های پایین می‌گردد و از آنجا که دلیل اصلی برخی جرائم، رفع نیازهای ضروری است، موجب کاهش جرائم و دیگر معضلات اجتماعی می‌شود. اعطای قرض‌الحسنه، به تولیدات مولد نیز موجب افزایش تولید ملی و اشتغال است (توحیدی نیا و فولادگر، ۱۳۹۶).

۲،۱،۳،۴. تأمین مالی بنگاه‌ها از طریق اوراق بهادار اسلامی

بانک‌ها همواره به دنبال افزایش بازدهی سرمایه هستند. این امر استراتژی سودآوری بانک‌ها را به سمت فعالیت‌های با ریسک بیشتر و پیچیده سوق می‌دهد. بازارهای پولی و مالی نقش حیاتی در جامعه دارند؛ به طوری که تخصیص و تجهیز بهینه منابع نتایج اقتصادی و اجتماعی قابل ملاحظه‌ای خواهد داشت. با این وصف اخلاق در روابط مالی همانند اخلاق در روابط انسانی اهمیت داشته و نباید از آن چشم پوشید. حذف ربا از ویژگی‌های مهم بانکداری اسلامی است و یکی از وجوه تمایز اقتصاد اسلامی با اقتصاد سرمایه‌داری در این است که اقتصاد اسلامی فضای اخلاقی را فدای اولویت‌های اقتصادی نمی‌کند. لذا سرمایه‌گذاری مبتنی بر اخلاق را می‌توان از بانکداری اسلامی مبتنی بر اخلاق استنباط نمود. بانکداری اسلامی سرمایه‌گذاری‌های پرخطر یا دارایی‌های دست نیافتنی را تأمین مالی نمی‌کند. از سوی دیگر شکل و ساختار متفاوت بانکداری اسلامی و نظارت حقوقی اهمیت اساسی در رفتار اقتصاد اسلامی دارد (عبدلی و همکاران، ۱۳۹۶).

۳،۱،۳،۴. حذف رباخواری در صنعت بانکداری

در حال حاضر مشارکت واقعی مشتریان در سود و زیان محصولات و خدمات بانکی در ساختار نظری بانکی کشورمان دیده می‌شود. اما در عمل اینگونه نیست و مشتریان صرفاً خدمات مشارکت در سود را از این شبکه مالی عظیم دریافت می‌کنند که علت اصلی بروز چنین مشکلی در شبکه بانکی کشورمان، نبود مدل مناسبی از بازاریابی تسهیلات مشارکتی مطابق با احکام شریعت و بانکداری اسلامی است (لله‌گانی و همکاران، ۱۳۹۹).

در مجموع می‌توان برای بانکداری اخلاقی، اهدافی چون انجام فعالیت‌های کارا و مفید بر روی منابع بانکی خصوصاً سپرده‌ها، سرمایه‌گذاری و تأمین مالی پروژه‌های پایدار، سرمایه‌گذاری در بخش حقیقی اقتصاد نه بخش کاغذی آن، پرهیز از اقداماتی که منجر به آسیب رسانی اقتصادی-اجتماعی به جامعه می‌شود، کمک به حفظ ثبات بازارهای مالی و زمینه‌سازی توسعه اقتصادی کشور، سرمایه‌گذاری و اعطای وام به تجارت‌های اجتماعی، نهادهای مردمی و سازمان‌های فرهنگی، ارائه بهترین خدمات و جلب رضایت مشتریان و حفاظت از حقوق و منافع آنان، رعایت حقوق و منافع کارکنان و مسئولین نظام بانکی، حفاظت از اعتبار و شهرت نظام بانکی، ساماندهی اعطای تسهیلات در راستای کاهش سطح فقر و شکاف طبقاتی، حفاظت از محیط زیست و منافع فرانسلی را متصور بود (عیوضلو و قلیچ، ۱۳۹۴). بانک‌ها، روی وام‌های اعطا شده، بهره ثابتی از مشتریان خود مطالبه نمی‌کنند. اما آنها با تقسیم بهره پاداش می‌گیرند. ریسک

کسب و کار را باید تقسیم کرد تا از تحمیل خطر ناروا روی طرفین اجتناب شود. این اصل اتحاد و برادری بین طرفین را تقویت می‌کند. ممنوعیت عدم قطعیت‌های قرارداد مالی اسلامی، عقود بانکداری اسلامی نامیده می‌شود که می‌تواند منجر به سوء استفاده یکی از طرفین از دیگری شود. البته نوعی توسعه یافتگی اندک در شاخه بانکداری و پرداخت تسهیلات و سرمایه‌گذاری در اکثر کشورهای اسلامی نظیر ایران آشکار است و دلیل آن را می‌توان اشاعه صنعت بانکداری اسلامی، وابستگی مثبتی با درآمد سرانه، سهم مسلمانان در جمعیت و وضعیت آن‌ها به عنوان تولید کننده نفت دانست (یوسفی، ۲۰۱۳).

ویژگی‌های اصلی تحقق نظام بانکداری اسلامی به صورت واقعی می‌توان به مواردی نظیر به کارگیری عقود اسلامی و حذف ربا، توزیع عادلانه تسهیلات بانکی بین بخش‌ها و قشرهای مختلف جامعه، تعیین عادلانه نرخ‌های سود، وجود شفافیت در قراردادهای بانکی و رعایت اخلاق اسلامی اشاره نمود (خورسندیان و همکاران، ۱۳۹۳). از طرفی نظام بانکداری ایران بدون ربا است و هنوز ادعای بانکداری اسلامی نشده است و قانون هم در حد قانون عملیات بانکی بدون ربا مطرح شده و مسئولان هم در همین حد ادعا دارند البته تلاش می‌شود که به سمت بانکداری اسلامی ارتقا دهند و در واقع یکی از اشتباهات رایج در بین کارشناسان بانکی کشور و عامه مردم آن است که بانکداری بدون ربا را معادل بانکداری اسلامی می‌پندارند حال آنکه بانکداری بدون ربا تنها بخشی مهم از بانکداری اسلامی است و نه همه آن، بنابراین می‌توان چنین نتیجه گرفت گاه اجرای کامل عملیات بانکداری بدون ربا تنها یکی از گام‌های تحقق بانکداری اسلامی است و نظام بانکداری کشور بایستی جهت برآورده شدن سایر بخش‌های بانکداری اسلامی، فعالیتی مجدانه از خود نشان دهد (عربی و همکاران، ۱۳۹۸).

از طرفی می‌توان عوامل منشأ انحراف در منابع قرض‌الحسنه به شرح زیر بیان کرد:

- ابهام قانونی درباره مالکیت آن بود که موجب می‌گردید، بانک‌ها خود را مالک آن بدانند.
 - خلأ در قانون بانکداری تصریح نداشته و بخشی از این سپرده‌ها، به قرض‌الحسنه اختصاص یافت. نیت سپرده‌گذاران سپرده‌های قرض‌الحسنه، این است که تمام آن منابع به واسطه بانک به قرض‌الحسنه اختصاص یابد. مردم به بانک اعتماد می‌کنند و بانک نمی‌تواند خیانت در امانت کند. مخالفت با نیت قرض‌دهندگان، از نظر حقوقی منجر به عدم انعقاد عقود مرتبط با آن و ابطال آن‌ها شود. کلمه حسنه دلالت بر این دارد که این سپرده‌ها، می‌باید بالاترین نیازها یا نیازهای دارای بالاترین اولویت‌ها را برآورده سازد. این امر، ثواب و برکت قرض را حداکثر می‌سازد.
- استفاده ناکارا از قرض‌الحسنه، مخالف هدف قرض‌الحسنه و نیت قرض‌دهندگان است و از ثواب و برکت آن‌ها می‌کاهد. برای جلوگیری از سوء استفاده‌های بانک، می‌باید اولاً، سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز و جاری، تحت عقد و کالت درآیند تا بانک‌ها خود را مالک آن‌ها ندانند و آن‌ها ملزم به تخصیص آن‌ها را براساس اولویت‌های اقتصادی شوند. همچنین اولویت‌های اقتصادی هر ساله، باید توسط بانک مرکزی معین گردد (رستمی و همکاران، ۱۳۹۹).

۲,۳,۴. احیای اخلاق اسلامی در کسب و کارها

امروزه التزام به اخلاق در کسب و کار، نوعی اعتماد به وجود می‌آورد که خود نوعی سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود و موفقیت بلندمدت بنگاه‌های مربوطه را تضمین می‌کند (دادگر، ۱۳۸۵). رعایت اخلاق اسلامی در کسب و کار یا به عبارتی اشاعه کسب حلال، یکی دیگر از ویژگی‌های بانکداری اسلامی است. در متون اسلامی بخش مهمی به نام اخلاق بازار و

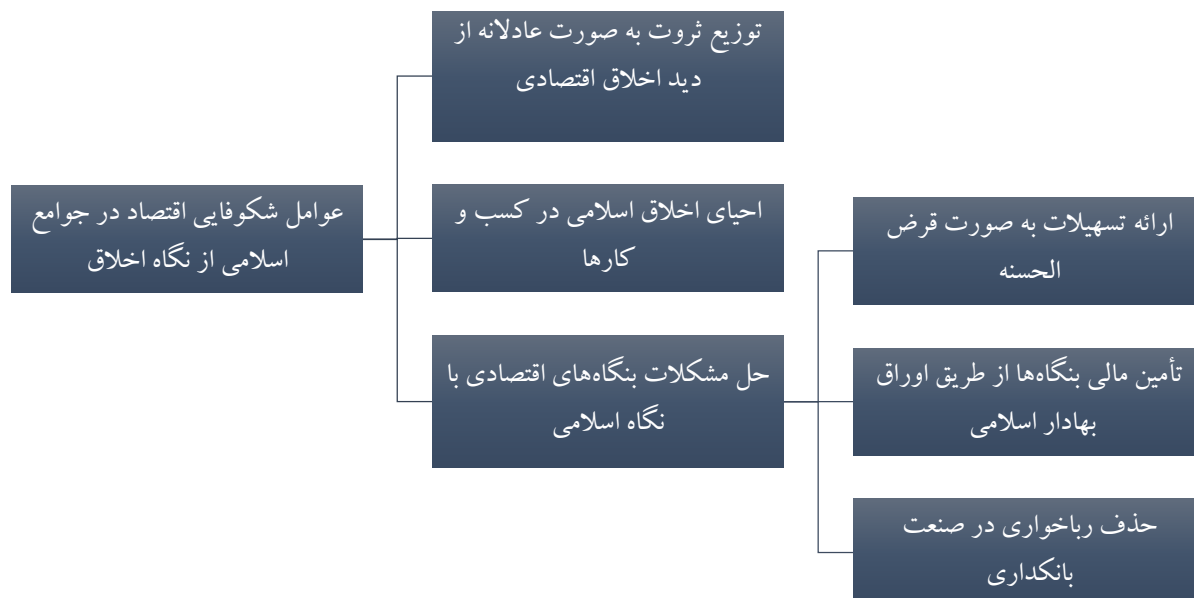
کسب و کار وجود دارد که در آن توصیه‌های زیادی به بازاریان مسلمان شده است که در معاملاتشان چه نکات اخلاقی را رعایت کنند. چنانچه مهم‌ترین مولفه‌های اخلاقی به ویژه در صنعت بانکداری به شرح زیر می‌باشد:

- صداقت: بانک‌ها باید صادقانه با مشتریان، کارکنان، سهامداران، رقبا و دیگر سازمان‌های مرتبط با بانک برخورد کنند.
- بی‌طرفی: بانک‌ها نباید بین مشتریان، میان مشتریان و کارکنان، و یا بین سهامداران تفاوت قائل شوند.
- اعتماد: بانک‌ها باید تمامی فعالیت‌های خود را به موقع، دقیق و درست و با اطلاع رسانی به موقع به مشتریان خود، انجام دهند.
- سازگاری با مقررات بانکی: بانک‌ها موظفند همه فعالیت‌های خود را با توجه به قوانین و مقررات بانکداری انجام دهند.
- شفافیت: بانک‌ها باید اطلاعات شفاف و قابل فهم درباره محصولات و خدمات به مشتریان خود ارائه کنند و هم‌چنین خطرات و منافع مرتبط را به آنان اطلاع دهند (سفاکلی، ۲۰۰۵).

۳,۳,۴. توزیع ثروت به صورت عادلانه از دید اخلاق اقتصادی

امروزه سیاست‌های پولی که توسط بانک مرکزی و بانک‌ها اعمال می‌شود یکی از سریع‌ترین ابزارهای دولت برای اعمال سیاست‌های اقتصادی است (توکلی، ۱۳۹۵). اخلاق اقتصادی التزام و پایبندی به اصول و مبانی انسان‌شناسی، کرامت‌ورزی، عزتمندی و حکمت‌مداری در فعالیت‌های اقتصادی است؛ چنین حالتی باعث می‌شود که در صورت مشاهده ورشکستگی رقیب، درصدد حل مشکل و معضل برآیم (رستنده و همکاران، ۱۳۹۸). از طرفی بانکداری اخلاقی و بانکداری اسلامی هر دو در ابتدای راه قرار دارند، برای تحقق اهداف متعالی خویش می‌توانند تکمیل‌کننده روش‌ها و استراتژی‌های یکدیگر باشند. البته تغییر روش‌ها، قوانین و دستورالعمل‌ها نظارتی فقط به روی سکه است. روی دیگر آن، مسئله اعتماد بین مشتریان و بانک است که نیازمند تغییر رفتار طولانی مدت در راستای تغییرات نظارتی است. یک دید بلندمدت و فراگیر در مشتریان و بانک‌ها مبنی بر اینکه رفتار اخلاقی در نهایت به نفع طرفین است، می‌تواند تکمیل‌کننده ابزارهای رسیدن به اهداف باشد. به عبارت دیگر، بانکداری اخلاقی و اسلامی باید در راستای تغییرات در قوانین به دنبال تغییرات در ذهنیت و رفتار نیز باشند (موسوی و فائزی، ۱۳۹۵).

این رونق سرمایه‌گذاری اسلامی به تأمین نیازهای مسلمانان کمک می‌کند تا دارایی‌هایی را بدست آورند که مورد احترام مذهب آن‌ها است و این دارایی‌ها اشاره به دارایی‌های حلال دارد. دلیل پیشرفت عظیم بانکداری اسلامی به عقلانیت و کارایی تکیه دارد که توسط مسلمانان و کشورهای غیر مسلمان تجربه شده است (پارک، ۲۰۱۲).

شکل ۱. عوامل شکوفایی اقتصاد در جوامع اسلامی

۴.۴. اهمیت بانکداری اسلامی در اقتصاد

از سوی دیگر در سال‌های اخیر، بخش خدمات مالی دستخوش تغییر و تحولات فراوانی شده است. پیشرفت‌های سریع تکنولوژی، تغییر در سبک زندگی مردم و حرکت پرشتاب آنان به سمت رفاه بیشتر، افزایش سطح سواد جامعه و آغاز رقابت بین بانک‌ها و مؤسسات مالی موجب شده است تا ساختار این صنعت و ماهیت رقابت در آن تغییر کند (کمرئی، ۱۳۹۶). مفهوم بانکداری اسلامی توسط بسیاری از متخصصان و پژوهشگران تعریف شده است که این تعاریف تفاوت چندانی با یکدیگر ندارند. در ادبیات اقتصادی جهان امروز، نقش و اهمیت نظام مالی و بازار پول و سرمایه و به تبع آن بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری به عنوان بازوهای اجرایی این نظام و ابزار رشد و توسعه اقتصادی کشورها کاملاً ملموس است، به طوری که توسعه پایدار اقتصادی بدون رشد و توسعه بازارهای مالی امکان پذیر نمی‌باشد. نظام بانکی کشور به عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی نقش‌های موثری برعهده دارند و عدم توانایی این نظام مشکلات عدیده‌ای را در راه توسعه کشور ایجاد خواهد کرد و هم‌چنین بانک در میان صنایع مختلف، از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشند زیرا آن‌ها می‌توانند از طریق وام، تسهیلات و شرکت در پروژه‌های مختلف اقتصادی، شرایط را برای سرمایه‌گذاری آماده نموده و از این طریق در رشد و توسعه اقتصادی کشور موثر باشند (بابائی، ۱۳۹۱).

به طور خلاصه می‌توان اهداف بانکداری اسلامی را بر اساس موارد زیر مطرح کرد:

- حداکثر کردن اهداف سودآوری
- برطرف کردن مشکلات رفاه اقتصادی جامعه

- برطرف کردن نیازهای اقشار ضعیف جامعه
- ارتقای اهداف پروژه‌های توسعه پایدار
- حداقل کردن اهداف کاهش هزینه‌های عملیاتی و
- بهبود اهداف کیفیت خدمات و محصولات ارائه شده به جامعه (الله‌گانی و همکاران، ۱۳۹۹).

علت عدم رشد بانکداری اسلامی در کشورهای غیرمسلمان

طرفداران بانکداری اسلامی معتقدند که سیستم بانکداری رایج بر مبنای سود به طور ساختاری ناعادلانه است. نخست آنکه بانکدارها از دانش خود برای افزایش سود مؤسسه استفاده می‌نمایند. دوم آنکه آن‌ها توسط شرکت‌های بیمه که در اصل حق بیمه را از سپرده‌گذاران دریافت می‌کنند از اشتباهات خود (که در واقع ناشی از میل آنها به قبول ریسک است) محافظت می‌شوند. سوم اینکه از آنجا که مشتریان بابت تسهیلات دریافتی ملزم به پرداخت سودی قطعی به بانک هستند، که بانک‌ها کل ریسک را به وام‌گیرنده منتقل می‌نمایند. این امر هرگونه مشارکت بین بانک و سپرده‌گذار را حذف می‌نماید. حتی اگر وام‌گیرنده از وام خود سودی حاصل نکند مسئول است که اصل و سود را به بانک پرداخت نماید. شاید این مسئله که ریسک می‌بایست بین بانک و وام‌گیرنده تقسیم شود تنها دلیل مهمی باشد که بانکداری اسلامی در کشورهای غیرمسلمان رواج نیافته است (سزنس، ۱۹۹۹).

۵.۴. جایگاه بانکداری اخلاقی در جامعه

اخلاق در صنعت بانکداری دارای کاربردهای گسترده‌ای است که در تصمیمات سپرده‌گذاران، سرمایه‌گذاران و گیرندگان تسهیلات به شدت اثرگذار می‌باشد. نظام بانکداری اسلامی می‌تواند نقش بی‌بدیلی در نهادینه کردن اخلاق در عرصه بانکداری داشته باشد و با گسترش و توسعه اصول اخلاقی در نظام بانکی ضمن انجام رقابتی سالم، از تبعات مثبت آن به نفع اقتصاد ملی بهره‌برداری نماید. رسالت اصلی بانک‌ها اتخاذ و استقرار روش‌های بهینه تأمین، تخصیص و توزیع منابع و مصارف مالی در سطوح مختلف جامعه متناسب با نیازهای پیشروست به نحوی که، همزمان با انجام این فعالیت‌های مالی، نه تنها اخلاقیات در جامعه دچار خدشه نشوند بلکه در مسیر ارتقا و بهبود نیز واقع گردند. برخی از متخصصان، بانکداری اسلامی را نظام ارائه دهنده خدمات مالی و اخلاقی توصیف می‌کنند؛ زیرا اهتمام اصلی بانک‌های اسلامی این است که روش‌های مالی آنها براساس قوانین شریعت باشد و با توجه به تأکید شریعت بر ارزش‌های اخلاقی، می‌توان مطمئن بود هر خدمتی که در بانکداری اسلامی ارائه می‌گردد باید مبتنی بر اخلاق باشد (ویلسون، ۱۳۸۱).

یک بانک اخلاقی به طور مرتب اثر اجتماعی و زیست محیطی فعالیت‌های خود را در پروژه‌هایی که سرمایه‌گذاری نموده ارزیابی می‌نماید و ارزیابی کامل جنبه‌های گوناگون هر پروژه‌ای که در آن سرمایه‌گذاری شده سطح ریسک بانک‌های اخلاقی را کاهش خواهد داد و از طرفی تخصیص اعتبارات در بانکداری اخلاقی دارای شفافیت می‌باشد و رویکرد اصلی در بانکداری اخلاقی مبتنی بر همکاری‌های متقابل و مشترک می‌باشد و بانک‌های اخلاقی از طریق اعتبارات و سرمایه‌های خرد توجه ویژه‌ای به حمایت از کارآفرینی برای زنان و جوانان دارند (خورسندیان و همکاران، ۱۳۹۳). بانک‌های اخلاقی هرگز در پروژه‌ها یا فعالیت‌هایی مانند دخانیات، قماربازی، سلاح، انرژی هسته‌ای، استثمار حیوانات، همدستی با دولت‌های ظالم، تخطی از حقوق بشر و غیره فعالیت نمی‌کنند (فیبا، ۲۰۱۲).

۵. نتیجه گیری

در جوامع اسلامی، اصول اخلاقی همواره به عنوان معیار ارزشمندی است که برگرفته از تعالیم اسلامی بوده و این تعالیم رفتار معینی را از بنگاه‌های اقتصادی در این جوامع طلب می‌کند. بنابراین، نظام بانکداری در جوامع اسلامی نمی‌تواند از سنت‌ها و ارزش‌های دینی خود جدا و فاصله بگیرد. این پژوهش، تبیین نقش اخلاق اقتصادی در بانکداری اسلامی که نگاهی نوین به مقوله بانکداری در جهان بشمار می‌رود را تشریح نموده و با بیان برخی از ارزش‌ها و باورهای اخلاقی از جمله جایگاه اخلاق، ظرفیت القوه بانکداری اسلامی در ترویج و گسترش هرچه بیشتر اقتصاد اسلامی، نکاتی کاربردی را برای صنعت بانکی کشور بیان نمود. به طور کلی، نتایج این پژوهش می‌تواند برای گروه‌های مختلفی همچون سرمایه‌گذاران در بازارهای مالی، اعضای هیئت مدیره بانک‌ها در جوامع اسلامی، کارگزاران اسلامی در اقتصاد و حل مشکلات بنگاه‌های اقتصادی با نگاه اسلامی و اهمیت بانکداری اسلامی و نیز اشاره به، بانکداران و محققان بازار سرمایه، مهم تلقی شود.

References

- Abdoli, hero., Mehrara, Mohsen., & Mohammadpour, Reza. (2017). Ethics in Islamic Banking with Emphasis on Asymmetric Information Theory: Application of Bayesian Games, Bi-Quarterly Journal of Islamic Economic Studies, (1)10, 139-160. (in Persian).
- Allahgani, Ismail; Mohammadian, Mahmoud; Mohagheghnia, Mohammad Javad & Amiri, Maghsoud. (2020). Designing a Marketing Model for Participatory Facilities in Islamic Banking, Scientific Quarterly of Resource Management in Law Enforcement, (3)8, 142-192. (in Persian)
- Arabic, Ali; Bagheri, Mahmoud & Erfani, Mahmoud. (2019). Ethical Requirements in Islamic Banking, Ethical Research, (2) 11, 191-210. (in Persian).
- Arham, M. (2013). An Empirical Analysis of Marketing Activities in Indonesian Islamic Banking Industry. Durham theses, Durham University. Available at: <http://etheses.dur.ac.uk/7766/>.
- Babaei, Firoozeh. (2012). Linking Ethics with the Banking Industry: An Introduction to Ethical Banking, Economic News, No. 136, 119-141. (in Persian).
- Chapra, M. Umer. (2009). The Global Financial Crisis, the Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology, Published in Japan in June.
- Febea. (2012). What Really Differentiates Ethical Banks from Traditional Banks? PP. 1-4.
- Dadgar, Yadollah. (2006). Business (and business) ethics from the perspective of Islamic economics and economics, Business Research Journal, (38)85, 87-120. (in Persian).
- Gilak Hakimabadi, Mohammad Taghi; Ehsani, Mohammad Ali & Hallajian, Saeed. (2014). Efficiency in Islamic Banking: Experimental Analysis Using Envelopment Analysis of Window Data, Bi-Quarterly Journal of Islamic Financial Research, (4)2, 33-42. (in Persian).
- Ebadi, Ruhollah & Mehdi Jafari. (2020). Gharz al-Hasna Strategic for a Healthy Economy, Islamic Economics and Banking Quarterly, 32, 99-122. (in Persian).
- Eyvazloo, Hossein & Wahab Qelich. (2015). Ethical Banking: Lessons for the Iranian Banking System, Quarterly Journal of Islamic Economics and Banking, 10, 27-52.
- Hadavi Nia, Ali Asghar & Behnam Arab Bafarani. (2017). Gharz al-Hasna in Islamic Economics ", Scientific Quarterly of Islamic Economics and Banking, (9)6. (in Persian).
- Hausman, DM. (1992). the inexact and separate science of economics, Cambridge university press.

- Heidari, Hadi & Azam Ahmadian. (2012). The Impact of Macroeconomic Conditions on Profit and Loss of Banks (Case Study of One of the Private Banks of the Country), *Monetary and Banking Research*, (12) 4, 71-99. (in Persian).
- Kamraei, Abbas. (2017). Profitability Model in Commercial Banks, Master Thesis, Allameh Tabatabai University. (in Persian).
- Khalili, Mustafa. (2013). Youth and Ethical Questions, Qom, Tebyan Cultural and Information Institute. (in Persian).
- Khorsandian, Ali; Moradpour, Abbas & Shabani, Marjan. (2014). Providing a Model for Ethical Banking, *Quarterly Journal of Economic Research and Policy*, (71)22, 29-52. (in Persian).
- Louzis, D., Vouldis, A. T., & Metaxas, V. L. (2012). Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: a comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios. *Journal of Banking & Finance*, 36(4), 1012– 1027.
- Majlisi, Mohammad Baqir. (2019). Baharalanvar, Islamia, Volume 75.
- Mcperson, M. (1984). limits to self-seeking, Cambridge, ballinger.
- Mesbah, Mojtaba. (1382). Philosophy of Ethics, Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. (in Persian).
- Mousavi Jahromi, Yeganeh & Seyed Mojtaba Faezi. (2016). The position of ethics in banking: A comparative study of ethical banking with Islamic banking, *International Conference on Islamic Banking and Finance*, Tarbiat Modares University, 1. (in Persian).
- Mirhashemi Esfahalan, Seyed Ahmad & Mansour Pahlavan, Mansour. (2020). Comparative and Critical Review of Islamic Financial Services, *Scientific Quarterly of Islamic Economics and Banking*, 32, 72-90. (in Persian).
- Park, J. (2012). Corruption. soundness of the banking sector and economic growth: a cross-country study. *Journal of International Money and Finance*, 31, 907–929.
- Rastandeh, Massoud; Hosseini, Seyed Hamid & Yaghoubi, Abolghasem. (2019). Economic ethics from the perspective of the Holy Quran based on psychological strategies, *Islamic Economics Quarterly*, (77)20, 5-34. (in Persian).
- Rostami, Mohammad Zaman & Mohammad Hadi Rostami. (2020). Explaining the deviations of Qarz al-Hasna deposits in the banking system, *Knowledge of Islamic Economics*, (2)11, 107-126. (in Persian).
- Sadr, Mohammad Baqir. (1971). Our Economy, translated by Mohammad Kazem Mousavi Bojnord, Tehran, Islamic Publishing Institute. (in Persian).
- Safakli, O.V. (2005). A Research on the Ethical Dimension of Banking Crises in the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). *EJBO Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies*, 10(2), 24-30.
- Seznec, J. F. (1999). ETHICS, Islamic Banking and the Global Financial Market, *The Fletcher Forum of World Affairs*, 23, 161-170.
- Seyed Nourani, Mohammad Reza; Amiri, & and Mohammadian, Adel. (2012). The causal relationship between bank capital and profitability; Emphasizing the regulatory aspect of capital structure, *Economic Growth and Development Research*, (6)2, 11-44. (in Persian).
- Siddiqui et al. (1996). Issues in Microeconomics with an Islamic Perspective, translated by Hossein Sadeghi, Tehran: Tarbiat Modares University, First. (in Persian).
- Stock Exchange Organization. (2008). Ethics in the Capital Market, Tehran: Agricultural Bank Quarterly, No. 69. (in Persian).
- Talebi, Mohammad. (2011). The role of ethics in the banking profession, *Economic News*, No. 136, 116. (in Persian)
- Talebi, Mohammad & Hassan Kiai. (2011). Ethical Banking: A Study of Common Points and Its Distinction with Islamic Banking, 23rd Banking Conferences in Tehran. (in Persian).

- Tavakoli, Massoud. (2016). Estimating the effect of interbank interest rates on the performance (profitability) of Iranian banks, Master Thesis, University of Science and Culture. (in Persian).
- Tawhidiya, Abolghasem & Vahid Fooladgar. (2017). Pathology of Qarz al-Hasna deposits in the banking system, *Islamic Economics Quarterly*, No. 70, 155-184. (in Persian).
- Vahedi monfared, Fatima; Barzani, Mohammad Vaez & Toghyani, Mehdi. (2020). Explaining the Criteria of Ethics in Islamic Banking, *Quarterly Journal of Applied Theories of Economics*, Volume 7, Number 4, 167-194. (in Persian).
- Wilson, Rodney. (2002). Similarities between Islamic Banking and Ethical Banking, translated by Mohammad Zaman Rastami, *Islamic Economics Quarterly*, No. 6. (in Persian).
- Yousfi, O. (2013). Does PLS financing solve asymmetric information problems. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 9(3), 11–26.